

předí sociální stránka Bieblovy poezie. V duchu úsudků některých kritiků o větších možnostech epiky při tvorbě sociálně revoluční poezie se i Biebl pokusil zpracovat sociální téma epickými prostředky. Vznikl lyrickoepický příběh o chudé dívce, která se bez lásky provdala za starého a chorého továrníka a která zklamaná sní o svém prostém domově a zrazené lásce. Forma tradiční epiky však poznamenala příběh konvenčními romantizujícími a symbolizujícími rysy. Ukázalo se, že epické intermezzo bylo jen odbočením lyrika od prostředků jemu vlastních. Proto také v závěrečné titulní skladbě sbírky se básník při zpracování tématu sociální revoluce, jíž je Zlom především věnován, vrací znovu k ostře ohraničeným lyrickým scénám skládajícím postupně celkový obraz dění. Jeho vnitřní soudržnost vytvářejí náznakové průhledy do nitra mladého člověka, který se odhodlává k boji a shledává v sobě síly k němu — ne bez úžasu, tísně a hrůzy (viz i parafráze lidové vojenské písně v X. zpěvu). Ožívá tu i básníkovo zdůvěřující a znaivňující vidění, jež se projevuje především obavami, aby nebyli při bourání starého světa postiženi neviní: vlaštovka a pavouk i malá myška, zvoneček v kostele i dítě panny Marie, jež je vyzývána, aby zavčas vystoupila na nebesa. Vlastní obraz revoluce má přitom ve své abstraktnosti, neurčitosti a náznakovosti vnějšího průběhu dění takřka hlaváčkovsky vzdorné, anarchistické rysy; jen několik detailů spojuje tuto skladbu s tehdejší konkrétní realitou: připomínka bojů kladenských a severočeských havířů o charakter republiky (VI. zpěv) a připomínka oběti těchto bojů, dělníka Josefa Kuldy, který byl zastřelen při demonstracích proti obsazení Lidového domu sociálně demokratickou pravíci (VIII. zpěv).

Hlavně pro tyto sociální motivy a pro naléhavé reminiscence válečné shledávala dobová kritika ve Zlomu vyvrcholení Bieblovy proletářské poezie. Básník sám však zanedlouho se sbírkou nebyl asi příliš spokojen, protože pro 2. vydání r. 1928 ji podstatně přepracoval. Nad tímto novým zněním konstatovala kritika, že se v něm odráží básníkuv přechod od proletářské poezie k poetismu, od poezie tendenční k poezii čisté. Nejvýrazněji se to však projevilo jen ve vnější podobě knihy — v odstranění interpunkce a v typografické úpravě K. Teiga. Jinak představuje druhé vydání především sebekritické přestylování sbírky, aniž by bylo podstatněji postiženo její základní zaměření. Biebl zcela přepracoval *Továrnu*: vypustil sentimentální příběh, převzal některé lyrické pasáže a doplnil je novým zpěvem intimního rázu; dal také básni nový titul *Hledání ztracené hudby*. Přibyly některé další básně, mezi nimi i vyznavačská *Utrpení mladého básníka* (titul naráží na román

J. W. Goetha *Utrpení mladého Werthera*). Většinu ostatních veršů prvního vydání pak Biebl výrazně ztuhlil, koncentroval, zbavil mnohomluvnosti a naturalistického popisu a tím zintenzívněl lyrický a obrazný ráz sbírky. Ale ani toto vydání neznamenal ukončení proměn. Při pořádání svého díla v r. 1951 Biebl sbírku zcela zrušil; zachoval však jednotlivé básně a vytvořil z nich v rámci Díla I nové oddíly: Místo *Stinoher* rozšířením vznikl oddíl *Orloj*, z básní *Utrpení mladého básníka* a přepracované básně *Hledání ztracené hudby* sestavil autor nový oddíl *Zpěv lásky* (tak se nyní nazývá i naposled zmíněná báseň), dále obnovil první tři zpěvy *Továrny* a konečně z původního bezejmenného epigrafu celé sbírky učinil *Předzpěv skladby Zlom*. Přitom znění básní z 2. vydání většinou ponechal i v tomto souboru. zp

## Zlomená duše - Antonín Sova 1896

Šedm „kapitol“ Sovovy lyrickoepické básně zachycuje jednotlivá období dospívání a citové výchovy nikde nepojmenovaného ústředního hrdiny, který na konci knihy je mladým mužem Sovovy současnosti, s četnými autobiografickými rysy; zároveň je vyprávěčem svého příběhu. — Působivá, pro čtenáře dnes nejživější báseň *Smetanovo kvarteto Z mého života*, vložená jako intermezzo do středu knihy, domýšlí skladbu o motivu strašlivého konce génia, který do své hudby nepřipustil ani připomínku surového nepochopení, na které narážel v české vlastenecké společnosti. Pisatel deníku napak všechny disonance zdůrazňuje. Prvé tři oddíly líčí ztroskotání lásek. Zprvu hanebně končící nevěru nevlastní hrdinovy matky (důsledně viděnou očima šokovaného dítěte); následuje dvojí milostný vztah samotného hrdiny (první ve starém venkovském stylu, druhý ve znamení zápasu milenců o to, kdo bude ovládající a kdo ovládaný, v duchu psychologie fin de siècle) rozplývající se v neporozumění a odcizení. — Tři oddíly po intermezzu — *Smutky peripatetika*, *S rozpitvanými nervy*, *In urna perpetuum ver* — jsou zaměřeny k společenským vztahům; zachycují je v souhrnných charakteristikách Vídně, Terstu, Benátek a zejména Prahy. Všude zdůrazňuje Sova malodušnost, nízkost a příživnictví měšťácké Evropy chystající velkou válku. Rozhořčený pamflet se tu střídá s pasážemi citově exaltovanými. Hořkým komentářům podrobuje mluvčí soudobou českou politiku, jejíž bezperspektivnost není s to překonat ani malověrná mladá generace. Vykořenění lidé sledují

jen osobní prospěch a zapomínají na svůj národní původ a úkol. Sovův hrdina to vše prožívá osaměle, bolestně, skoro neuroticky. Rozšiřuje se jeho sociální zkušenost (možnost k tomu mu dává i jeho úřední práce — podobně jako tehdy Sovovi jeho místo v zdravotním oddělení pražského magistrátu) a sílí vnitřní nesoulad z rozporu mezi mravní povinností a nicotnými možnostmi společenské aktivity, na intenzitě nabývá i jeho plicní choroba. V závěrečné meditaci nad kolébkou přítelova dítěte se hrdina v situaci blížící se předčasné smrti zcela upíná k budoucnosti: snad v ni načas přestal věřit jen pro svou netrpělivost s vývojem příliš pomalým, ale příští generace se bude moci právem vysmát jeho zoufalství. — Toto finále odlišuje knihu od četných literárních zpodobení citové výchovy mladého muže, který obvykle na konci hledá modus vivendi se společenskými normami, proti nimž se původně bouřil. Po takovém smíru není u Sovova hrdiny stopy — jedinou jeho vlastní zůstává budoucnost. Ve své vzpurné bezmocnosti se podobá některým „zbytečným lidem“ ruského románu; v benátské epizodě Zlomené duše je skutečně jmenován hrdina Turgeněvova *Předvečera*, ale i ten polemicky: Insarova, také smrtelně chorého, prostředím Benátek uklidňovalo, nesmiřitelného hrdinu Sovovu jítí jen k novému odporu. Palčivý zájem o osudy společnosti a touha po její proměně tuto duši „zlomenou“ odlišuje i od „umdlených duší“ (Garborgův dobově proslulý román) dekadentní literatury z konce století.

Rychlý vývoj poezie i samého Sovy v první půli devadesátých let se vepsal do Zlomené duše napětím mezi různými uměleckými metodami. Svou epičností, kritickým realistickým zpodobením řady postav utápějících se v malosti, svým neobrazným jazykem i záběry všední venkovské i městské skutečnosti se skladba zejména ve svých prvních oddílech podobá dílům J. S. Machara (např. *MAGDA-LÉNA*). Připomíná je i tím, jak prokládá text ideově vyhocenými komentáři, v nichž se ruší rozdíl mezi postavou, vypravěčem příběhu a autorem díla, ale zde jsou zřejmě už i rozdíly proti Macharovi. Drsný nerýmovaný jamb přechází v poslední části skladby ve volný verš. Je to na místě, kde hlavním Sovovým cílem není postižení děje a prostředí v jejich příznačných jednotlivostech a kde do popředí vystupují patetické, souhrnné, citově vyostřené reflexe o skutečnosti jako celku, nazírané ve vývojové perspektivě: sen zpřítomňuje obrysy budoucího světa a tak ruší časovou následnost, a s ní i běžné formy reálného zobrazení; skutečnost je postihována synteticky. V tom všem, a také v citové zranitelnosti vypravěčově, v jeho invektivách, v jeho básnický zcela originálním, úryvkovitým, výbušným vnitřním monologu se projevuje sociálně orientovaný

symbolismus, který se vyhranil v následující Sovově sbírce *VYBOUŘENÉ SMUTKY*. V souvislosti s touto sbírkou byla Zlomená duše nejčastěji komentována a hodnocena.

Sovova báseň je věrným vysovením vyostřeného nekonformního citění Sovovy generace, hledající na vlastní pěst a v relativní duchovní nezávislosti orientaci v nenadále zkomplikovaném společenském životě konce století. Sova tu zcela opouští nedávno ještě bezvýhradně panující ideál uhlazené vnější formy a předkládá tvar záměrně nedopracovaný; jeho mezerami se otvírají přímé průhledy do duševního dění dosud nezavršeného a otevřeného příštím volbám a rozhodnutím. Báseň tak zapadá do myšlenkového kvasu v polovině devadesátých let, jak se projevil zejména v manifestu České moderny, který Sova v roce vzniku Zlomené duše spolupodepsal. — První vydání básně vyšlo autorovým vlastním nákladem a s rozhořčenou předmlouvou (později vypoštěnou) demaskující oficiální nakladatelské podnikání, jež podle Sovova názoru diskriminuje nekonformní literaturu. Téma zápasu umělců s nepříznivými hmotnými poměry a jejich vykořisťování podnikateli kultury, rozvinuté ve smetanovském intermezzu i v předmluvě Zlomené duše, bylo pro Sovu i nadále aktuální a vyvrcholilo jeho básní *Sloky spisovatelům* (1921), patetickou proklamací nezávislosti umění.

mč

## Zlomky epopeje - Jaroslav Vrchlický 1886

Už shoda titulu sbírky se souhrnným názvem historického cyklu, v němž chtěl Vrchlický zaznamenat epicko-reflexivní formou obraz duchovního života lidstva od nejstarších dob až po současnost (viz *DUCH A SVĚT*), svědčí o tom, že tento soubor veršů tvoří jeden z podstatných článků básnickova vývoje. A je jím také proto, že právě zde v motu ke sbírce básník rozvádí poslání celého cyklu.

Vznik souboru je vymezen léty 1883—1886, ale sbírka přináší i verše, které básník časopisecky zveřejnil už v roce 1881. Vedle mota kniha obsahuje *Prolog* a *Epilog* a mezi nimi proud vnitřně nečleněných veršů, jen povšechně řízený chronologií dějin. Tematicky se sbírka přimyká k několika okruhům (mýty, antika, orient, evropský středověk, přítomnost a české látky historické i soudobé); její žánrovou podobu určují převážně epické verše, ale objevují se i reflexe a lyrická čísla. Jde tedy o dosti různorodou sbírku, jejíž ráz utvářely nejen mýty a historie, ale často i výtvarné umění (verše